

ดนตรีพื้นบ้านของไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. อธิบายเหตุผลที่คนต่างวัฒนธรรมสร้างสรรค์งานดนตรีแตกต่างกัน ได้
๒. วิเคราะห์สถานะทางสังคมของนักดนตรีในวัฒนธรรมต่างๆ ได้
๓. เปรียบเทียบลักษณะเด่นของดนตรีในวัฒนธรรมต่างๆ ได้

ความสำคัญและลักษณะของดนตรีพื้นบ้าน

ความสำคัญ

ดนตรีพื้นบ้าน คือ ดนตรีและเพลงที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาค ที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ และยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันในกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมนั้น

ลักษณะ

เป็นดนตรีที่เกิดจากความ
คิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน
มุ่งสื่อสารเรื่องราว
จากธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมใกล้ตัว
มีการปรับปรุงให้มีความ
สอดคล้องกับความต้องการ
ของคนในชุมชน

มีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน
ทั้งด้านทำนองเพลง จังหวะ
ภาษา เนื้อร้อง และวิธีการ
บรรเลง โดยใช้ฉันทลักษณ์ที่
ไม่ซับซ้อน ไม่เคร่งครัดเรื่อง
สัมผัสนอก สัมผัสใน
ทำนองและเนื้อร้อง
ไม่คงที่สามารถปรับเปลี่ยน
ได้ตามความต้องการ
ของศิลปิน

เป็นสมบัติของชุมชน
คนในชุมชนสามารถเข้ามา
มีส่วนร่วมได้
ทั้งเพื่อความบันเทิง
หรือเพื่อร่วมกิจกรรม
ที่เป็นพิธีกรรม
ตามความเชื่อ

ไม่มีการจดบันทึก แต่จะ
สืบทอดกันทางมุขปาฐะ
(การสืบทอดระหว่างครูกับ
ศิษย์โดยตรง เน้นการจดจำ
และการปฏิบัติตาม)

รูปแบบของเครื่องดนตรี
และวงดนตรี มีบทบาท
ในการบรรเลงเดี่ยวเฉพาะ
ศิลปิน หรือบรรเลงเป็นวง
มีการขับร้องร่วมด้วยหรือไม่
ก็ได้ รูปแบบการขับร้องคน
เดี่ยว หรือหลายคน มีวง
ดนตรี หรือเครื่องดนตรี
บรรเลงประกอบด้วย
หรือไม่ก็ได้

ปัจจัยด้านสุนทรียภาวะ

ปัจจัยที่เกิดขึ้นในตัวผู้รังสรรค์ เป็นความงดงามในสถานะของศิลปะดนตรีพื้นบ้าน สามารถแบ่งออกเป็น ๒ เป้าหมาย คือ

การสร้างสรรค์เพื่อเป้าหมายเฉพาะ ที่มุ่งกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล ชุมชนที่มีความเชื่อ ความศรัทธาทาง ศาสนา หรือค่านิยมการสร้างเครื่องดนตรี เพื่อใช้บรรเลงในพิธีกรรม เช่น กลองมโหระทึกที่ใช้ตีในพิธีเรียกฝน เพลงแห่นางแมวเพื่อขอฝน เป็นต้น

การสร้างสรรค์เพื่อความงดงาม ในสุนทรียภาวะของผู้รังสรรค์ ผลงานที่เกิดขึ้นภายในของผู้รังสรรค์ เช่น การสร้างเครื่องดนตรีที่มี รูปทรง หรือโครงสร้างที่งดงาม เมื่อจินตนาการถึงสิ่งต่างๆ ก็รังสรรค์แนวทำนองเพลงที่มีความไพเราะหรือเรียงร้อยคำร้องที่มีความหมายลึกซึ้ง เป็นต้น

ปัจจัยด้านวิถีมุขยสังคม

ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ผู้รังสรรค์ได้สร้างงานดนตรีขึ้นมา
เพื่อตอบสนองความต้องการในกิจกรรมด้านต่างๆ

สภาพสิ่งแวดล้อม

เช่น ป่าเขาลำเนาไพร สัตว์ชนิดต่างๆ
เป็นต้น บรรดาสิ่งที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนี้ คือ ทรัพยากรสำคัญ
ในการประดิษฐ์เครื่องดนตรี ดังจะพบว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้านเกือบ
ทั้งหมดใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ มาประดิษฐ์

การประกอบอาชีพ

เช่น การทำไร่ การทำนา การทำสวน การประมง เป็นต้น
มีส่วนในการสร้างสรรค์ดนตรี หรือเพลงพื้นบ้าน
เช่น การทำนา เพลงเกี่ยวข้าว เพลงพวนพาง เพลงสงพาง
เพลงเต็นกำ (เพลงกัม หรือเพลงกำ) เป็นต้น

ประเพณีและเทศกาลในรอบปี

เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนในชุมชน หรือผู้คนจากท้องถิ่นอื่นเข้า
ไปร่วมกิจกรรม ศิลปินผู้รังสรรค์งานดนตรีได้ใช้โอกาสเหล่านี้ใน
การสร้างสรรคดนตรีพื้นบ้านขึ้น เช่น ในฤดูน้ำหลาก
มีเพลงเรือ เป็นต้น

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

เป็นเรื่องราวที่มีการถ่ายทอดในเพลงพื้นบ้านทุกภูมิภาค
โดยเฉพาะการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นในเพลงร้อง เช่น
แหล่เพลงร่ำวง หมอลำ ชับซอ เพลงบอกบทในหนังตะลุง เป็นต้น

ลักษณะของวงดนตรีพื้นบ้านในภาคต่างๆ ของประเทศไทย

วงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ

มีพื้นที่ครอบคลุม ๙ จังหวัด โดยจะเรียกดินแดนแถบนี้ว่า “ล้านนา” โดยมีจังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของภาค

เครื่องดนตรีและวงดนตรี

ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือคือ

- มีการนำเครื่องดนตรีประเภทตีต สี่ ตี และเป่า มาผสมวงกัน
- สำเนียงและทำนองเพลงมีความพลิ้วไหว อ่อนหวาน นุ่มนวล
- ผสมผสานวัฒนธรรมชนเผ่า และวัฒนธรรมในคุ้มและวัง จนกลายเป็นดนตรีพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
- วงดนตรีพื้นบ้านมีอยู่หลายวงเช่น วงสะล้อ ซอซึ้ง วงสะล้อ ซึงขลุ่ย วงกลองสะบัดชัย เป็นต้น
- เครื่องดนตรีมีอยู่หลายชนิด เช่น พิณ สะล้อ ซึง กลองปูเจ้า กลองสะบัดชัย ตะโloodโป้ต เป็นต้น

องค์ประกอบของดนตรีและบทเพลง

- จะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี วงดนตรี ทำนองเพลงที่ปรากฏลีลาไพเราะ มีการประสานเสียงระหว่างดนตรีและผู้ขับร้อง มีลีลาและมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมดนตรี
- บทเพลงที่รู้จักกันทั่วไป เช่น เพลงล่องน่าน เพลงสาวไหม เพลงแม่หม้ายค้อม เพลงตีนตุ้ม เพลงซอพม่า เป็นต้น

สำเนียง ภาษา และเนื้อร้อง

- มีสำเนียงที่ไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล โปรงสบาย และเนิบช้า
- มีการบรรเลงดนตรีที่มีจังหวะตื่นเต้น คึกคัก เช่น การบรรเลง วงกลองแอว ประกอบการฟ้อนเล็บ มีจังหวะและทำนองที่นุ่มนวล การบรรเลงวงกลองสะบัดชัยให้ความรู้สึกตื่นเต้น เร้าใจ เป็นต้น

การละเล่นกลองปู่เจ้า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมด้านดนตรีของชาวล้านนา

วงดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง

- เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนมากมายหลายกลุ่มชาติพันธุ์ มีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น กลุ่มไทยพื้นที่ กลุ่มลาว เขมร มอญ จีน กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ไทยทรงดำ เป็นต้น

เครื่องดนตรีและวงดนตรี

ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง คือ

- มีการสมวงบรรเลงในงานและกิจกรรมต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล
- มีการผสมผสานวัฒนธรรมทางดนตรีราชภัฏและหลวง
- เครื่องดนตรีพื้นบ้านจะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีที่อยู่ในวงดนตรีไทยแบบแผนและเครื่องดนตรีที่บรรเลงอยู่ในวงดนตรีพื้นบ้าน
- วงดนตรีพื้นบ้านมีอยู่หลายวง เช่น วงกลองยาว วงปี่พาทย์ วงมโหรี วงเครื่องสาย เป็นต้น
- เครื่องดนตรีมีอยู่หลายชนิด เช่น ปี่ ขลุ่ย กระจับปี่ ระนาด ตะโพน กลองทัด กลองยาว อังกะลุง เป็นต้น

องค์ประกอบของดนตรีและบทเพลง

- จะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี วงดนตรี ทำนองเพลงที่ปรากฏ ลีลา ทำนอง และจังหวะ มีความสัมพันธ์กับดนตรีแบบแผน การใช้คำมีสัมผัสคล้องกัน จังหวะและทำนองมีความสนุกสนาน มีการประสานเสียงระหว่างดนตรีกับการขับร้องที่กลมกลืน
- บทเพลงที่รู้จักกันทั่วไป เช่น เพลงเรื่อ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงพวนพาง เพลงรำโทน เพลงอีแซว เป็นต้น

สำเนียงภาษา และเนื้อร้อง

- มีสำเนียงถิ่นที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมในด้านภาษา เช่น สำเนียงเหนือ เป็นต้น
- บทเพลงมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับโอกาสที่ใช้ เช่น การเกี่ยวพาราสี การโต้ตอบชิงไหวพริบ เป็นต้น
- เพลงพื้นบ้านนิยมใช้เนื้อร้องที่ผูกด้วยกลอนสวดประเภทกลอนห้าเดียว คือ กลอนโล และกลอนลา

วงดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มีดินแดนต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา จึงทำให้พื้นที่แถบนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมอีสานเหนือ วัฒนธรรมอีสานกลาง วัฒนธรรมอีสานใต้ และวัฒนธรรมอีสานแถบเมืองโคราช

เครื่องดนตรีและวงดนตรี

ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ

- การผสมวงดนตรีพื้นบ้านจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่
- ชื่อวงดนตรีจะแตกต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่น
- วงดนตรีพื้นบ้านมีอยู่หลายวงเช่น วงกันตรึม วงแคนพิณโหวด วงโปงลาง วงตุ้มโมง เป็นต้น
- เครื่องดนตรีมีอยู่หลายชนิดเช่น แคน โหวด กลองหาง กลองกันตรึม หมากก๊ับแก๊บ โปงลาง ไนซอง เป็นต้น

องค์ประกอบของดนตรีและบทเพลง

- มีลักษณะเรียบง่าย มีจังหวะและทำนองที่สนุกสนาน เร้าใจ มีการประสานเสียงระหว่างผู้ขับร้องและการบรรเลงดนตรี
- มีทั้งที่เป็นการแสดงพ็อนเซ็ง เต๋นร่า และที่ใช้ขับลำ มีทั้งที่เป็นดนตรี บทเพลง การแสดงดั้งเดิม และที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เช่น หมอลำ เจริญ เป็นต้น
- บทเพลงมีความผูกพันกับความเชื่อ พิธีกรรม การประกอบอาชีพ อารมณ์ และความรู้สึก
- บทเพลงที่รู้จักกันทั่วไป เช่น เพลงโคราช เพลงรำโทน เพลงเซ็งบั้งไฟ เป็นต้น

สำเนียงภาษา และเนื้อร้อง

- สำเนียงมีลักษณะที่หลากหลาย มีทำนองเพลงสั้นๆที่วนไปวนมา
- ภาษาและสำเนียงท้องถิ่นถูกนำมาผสมผสานกันอย่างสอดคล้องกับเนื้อร้อง
- เพลงร้องจะบอกเล่าคุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความคิดต่างๆ

วงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้

มีพื้นที่ทอดยาวจากจังหวัดชุมพรไปยัง ๕ จังหวัดชายแดนด้านประเทศมาเลเซีย

เครื่องดนตรีและวงดนตรี

ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ คือ

- มีพื้นที่ทอดยาวจากจังหวัดชุมพรไปยัง ๕ จังหวัดชายแดนด้านประเทศมาเลเซีย ดนตรีและเพลงที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ นิยมบรรเลงในกิจกรรมต่างๆ ทั้งดนตรีในงานมงคล ดนตรีในงานรอนวมงคล ดนตรีที่นำมาประกวดประชันกัน และดนตรีประกอบการแสดง
- วัฒนธรรมดนตรีภาคใต้ มี ๓ วัฒนธรรมหลัก คือ วัฒนธรรมไทยพุทธ วัฒนธรรมไทยมุสลิม และวัฒนธรรมไทยเชื้อสายจีน
- วงดนตรีพื้นบ้านมีอยู่หลายวง เช่น วงกาหลอ วงร่อเฮียง วงโต๊ะคริม วงโนรา วงหนังตะลุง วงสือละ เป็นต้น
- เครื่องดนตรีมีหลายชนิด เช่น กลองพริก แกระ บานอ ปี่กาหลอ โพน ร็อบบับ กลองชาตรี กร็อบโต๊ะ เป็นต้น

องค์ประกอบของดนตรีและบทเพลง

- มีจังหวะและทำนองที่หนักแน่น ให้ความสนุกสนาน
- มีการขับร้องและบรรเลงดนตรีมีที่ปะสนเสียงกันได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม
- บทเพลงที่ใช้ในวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบ แนวเพลงและจังหวะแตกต่างกันไปตามประเภท และกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้น
- บทเพลงที่รู้จักกันทั่วไป เช่น เพลงรองเง็ง เพลงนา เพลงบอก เพลงคำตัก เป็นต้น

สำเนียงภาษา และเนื้อร้อง

- สำเนียงที่ใช้ในบทร้องจะมีสำเนียงทางใต้ ที่มีลักษณะห้าวและห้วน
- มีจังหวะและทำนองที่คึกคักและหนักแน่น เน้นความสนุกสนานครื้นเครง
- ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่น ภาษายาวี และภาษามลายู
- เนื้อร้องมีความหลากหลาย คำไม่ยึดถือ มีการโต้ตอบ ซักถามเรื่องราวต่างๆ การเกี่ยวพาราสี การบอกข่าวสาร เป็นต้น

เปรียบเทียบลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านในภูมิภาคต่างๆ

ลักษณะที่ปรากฏ	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้
โครงสร้างของดนตรีพื้นบ้าน	ทำนองเพลงเรียบง่าย สั้นซ้ำ บางลักษณะเร็วเร้าใจ เน้นการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง เป็นหลัก	ทำนองเพลงมีความซับซ้อน	ทำนองเพลงค่อนข้างเร็ว	ทำนองเพลงกระชับรวดเร็ว ให้จังหวะที่หนัก
ประเภทของเครื่องดนตรีพื้นบ้าน	ดีด สี ตี และเป่า	ดีด สี ตี และเป่า	ดีด สี ตี และเป่า	สี ตี และเป่า
วงดนตรีที่บรรเลงเป็นทำนองเพลง	วงสะล้อซึง วงปาดก้อง วงปี่พาทย์พื้นเมือง	วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย วงมโหรี วงอังกะลุง วงแตรวง	วงโปงลาง วงแคน วงกันตรึม วงมโหรีพื้นบ้าน	วงกาหลอ วงรองเง็ง
ดนตรีเพื่อการแข่งขัน ประชันเสียง (มีกรรมการ)	แข่งดีกลองหลวง แข่งวงกลองยาว	แข่งวงปี่พาทย์ แข่งแตรวง แข่งวงกลองยาว	แข่งกลอง แข่งกลองหาง	แข่งดีกรือโต๊ะ แข่งดีบานอ แข่งตีโพน แข่งตีปัด
เพลงร้องพื้นบ้าน	เพลงจ้อย เพลงซอ เพลงอื้อ	เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงพวงมาลัย ลำตัด เพลงร่อยพรราชา เพลงเกี่ยวข้าว	ลำต่างๆ เจริียงต่างๆ เพลงสรภัญญะ	เพลงเรือ เพลงบอก เพลงคำตัด เพลงเห่ เพลงนา ดิเกร์ฮูลู

สังคีตกวีदनตรีพื้นบ้าน

ตัวอย่าง สังคีตกวีदनตรีพื้นบ้านภาคเหนือ

เจ้าเครือแก้ว ณ เชียงใหม่

เป็นศิลปินที่มีความรู้ ความสามารถในด้านการขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้านล้านนา

- เกิดเมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ที่จังหวัดเชียงใหม่
- มีความสามารถในการฟ้อน ผลงานที่สร้างชื่อเสียง เช่น ซอलोंน่าน (น้อยใจยา) ฟ้อนเงี้ยว เป็นต้น
- ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนศิลปะเพลงพื้นบ้านให้แก่ักเรียนของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เพื่อถ่ายทอดผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นบุคลากรผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี
- ได้รับการประกาศให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์พื้นเมืองล้านนา) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ตัวอย่าง สังคีตกวีदनตรีพื้นบ้านภาคกลาง

นางขวัญจิต ศรีประจันต์

เป็นแม่เพลงที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุพรรณบุรี นามจริง คือ นางเกลียว เสรีจกิจ

- เกิดเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ที่จังหวัดสุพรรณบุรี
- เพลงพื้นบ้านที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท่าน คือ เพลงอีแซว
- ความโดดเด่น คือ การใช้ไหวพริบปฏิภาณในการว่ากลอนเพลง สำนวนกลอนมีความคมคาย กลอนเพลงมีการสอดแทรกคุณธรรม ข้อคิด คำคมที่เตือนใจผู้ฟังให้เห็นคุณค่าและความดีงามที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ
- ผลงานเพลงที่มีชื่อเสียง เช่น เพลงฉ่อยมีเมียควาย เพลงอีแซวตอนผ่าหอย เป็นต้น
- ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้านอีแซว) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ตัวอย่าง สังคีตกวีดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นางราตรี ศรีวิไล

เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม ชื่อเดิม คือ ราตรีสวัสดิ์ นาห้วยทราย

- เกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่จังหวัดมหาสารคาม
- มีความสามารถในการแสดงหมอลำและการประพันธ์กลอนหมอลำ
- รับงานแสดงตามงานและสถานที่ต่างๆ ทั้งงานบุญบวช งานบุญพระเวส และงานบุญแจกข้าว
- ได้รับการประกาศเชิดชูเกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์ (แต่งกลอนลำ) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ตัวอย่าง สังคีตกวีดนตรีพื้นบ้านภาคใต้

นายนครินทร์ ชาทอง

เป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของภาคใต้ โดยเฉพาะปฏิภาณไหวพริบด้านการขับกลอนหนัง

- เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่จังหวัดสงขลา
- มีความสามารถด้านการขับบทและเจรจาตามบทบาทของตัวหนังแต่ละตัว มีไหวพริบปฏิภาณในการดำเนินเรื่องที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
- แต่งเรื่องหนังตะลุงไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่องดินถัน เรื่องนาที่ชีวิต เรื่องเทพตะเคียนทอง เรื่องแผ่นดินเลือด เรื่องพระมหาชนก เรื่องอโศกมหาราช เป็นต้น
- ได้รับการประกาศเชิดชูเกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน - หนังตะลุง) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๐